

ДИПЛОМАТИЈАТА И ДЕПОРТАЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ЕВРЕИ ВО 1943

DIPLOMACY AND DEPORTATION OF MACEDONIAN JEWS IN 1943

27/01/2015

Зборник од Меѓународна Конференција
Proceedings of the International Conference

Дипломатски клуб – Скопје,

Меморијален центар на холокаустот на Евреите од Македонија

Институт за национална историја
при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“

ЗБОРНИК

на прилози од Меѓународната научна конференција

ДИПЛОМАТИЈАТА И ДЕПОРТАЦИЈАТА НА ЕВРЕИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА ВО 1943 ГОДИНА

Скопје, 27 јануари 2015

Diplomatic Club – Skopje

Holocaust Memorial Center for the Jews of Macedonia

Institute for National History at Ss. Cyril and Methodius University

PROCEEDINGS

of the International Scientific Conference

DIPLOMACY AND DEPORTATION OF MACEDONIAN JEWS IN 1943

Skopje, 27th of January 2015

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

325.254.6(=924:497.7)“1943“(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Дипломатијата и депортацијата на Евреите од Македонија во 1943 (2015 ; Скопје)

Зборник на прилози од Меѓународната научна конференција Дипломатијата и депортацијата на Евреите од Македонија во 1943 година
= Proceedings from the International scientific conference Diplomacy and Deportation of Macedonian Jews in 1943. - Скопје : Дипломатски клуб = Skopje : Diplomatic club, 2016. - 282 стр. : илустр. ; 21 см

Текст на мак. и англ. јазик. - Регистар

ISBN 978-608-65989-0-7

1. Насл. ств. насл. - I. International scientific conference Diplomacy and Deportation of Macedonian Jews in 1943 (2015 ; Skopje)
види Меѓународната научна конференција Дипломатијата и депортацијата на Евреите од Македонија во 1943 година (2015 ; Скопје)
а) Евреи во Македонија - Депортација - 1943 - Собири
COBISS.MK-ID 101475338

© Дипломатски клуб – Скопје

се наоѓал и познатиот бугарски пијанист Алексис Вајсенберг (Alexis Weissenberg) кој на 14 годишна возраст веќе се обидел да избега преку Турција со својата мајка. Двајцата биле фатени, им биле предадени на Германците и испратени во концентрационен логор. Вајсенберг избегал од логорот благодарение на еден германски офицер, вљубеник во музиката, кој му помогнал да стигне до Истанбул. Шпанските дипломати спасиле повеќе од 35.000 Евреи, кои благодарение на нив биле безбедно засолнати далеку од кобната Европа.

Германскиот амбасадор Бекерле, Паленсија го сметал за „фанатичен непријател на Германците“ и „пријател на Евреите.“

Дипломатот не само што не ги криел своите размисли за Германците, туку, по потврдувањето на смртната пресуда на двајцата браќа Ари (Arie), напишал и писмо до германската делегација во Софија. Судието против двајцата еврејски индустријалци очигледно требало да служи за пример, па оттаму, во март 1943 година, Паленсија инсистирал дека истото мора да биде прекинато. Писмото кое го испратил му дало на Бекерле уште една можност да го извести Берлин дека шпанската амбасада ги поддржувала Евреите. Проеврејското досие на Паленсија веќе се наоѓало на работната маса на премиерот Филов. Во него стоела и информација дека личниот асистент на Паленсија бил Евреин, заради што тој бил обвинет за шпионажа и принуден да ја напушти земјата. Одлуката на шпанскиот ополномоштен министер да издаде визи на неколку стотини Евреи предизвикала револт кај премиерот, по што амбасадорот, летото 1943 година, бил прогласен за *персона нон грата* и принуден да ја напушти позицијата.

Пред да се повлече од Бугарија, тој сепак презел уште еден благороден, храбар и хуман потег кој никогаш нема да биде забораен. Посвоил две еврејски деца чиј татко бил осуден на смрт во пропагандистичко антисемистско судење. Судието се спровело во ноември 1942 година, а човекот бил егзекутиран непосредно пред депортацијата на Евреите во февруари 1943 година. Процесот бил широко пренесуван во медиумите со цел да ја подготви јавноста за „конечното решение“, кое за Бугарија започнало во март истата година.

Седумдесет години по овие настани, во шпанската амбасада беше откриена меморијална плоча во чест на Хулио Паленсија, шпанскиот Валенберг во Софија, благодарејќи на кого скоро 600 луѓе беа спасени.

Доц. д-р Ирена Авировиќ
Филозофски факултет, УКИМ

ИТАЛИЈАНСКАТА ДИПЛОМАТИЈА И ДЕПОРТАЦИЈАТА НА ЕВРЕИТЕ ОД МАКЕДОНИЈА

Апстракт

Овој труд ја прикажува трагедијата на еврејското население во Македонија, која во Втората светска војна била окупирана од Бугарија и Италија. Италија и нејзиниот лидер Мусолини, иако бил сојузник на нацистичка Германија, сепак не ги прогонувале Евреите толку жестоко како останатите земји во Европа.

Подетално, овој труд се осврнува на дипломатската кореспонденција што ги опфаќа барањата на македонските Евреи за пасоши и излезни визи за Италија во текот на 1943 година.

Антисемитизмот во фашистичка Италија

„Фашизмот е изворна доктрина, творба на латинскиот дух која, од вишиот еквилибриум на екстремни ставови принудени меѓусебно да се судруваат, создава врховен идеал за нација или раса пред-одредена по две илјади години да ја продолжи својата историска улога“¹ е дефиницијата на фашизмот која најсуپтилно ја сублимира неговата идеологија, во име на која, заедно со нацизмот, беа погубени повеќе од шест милиони европски Евреи.

До 1938 година антисемитизмот не претставува официјална политика на фашизмот кој е повеќе насочен кон идеите на национализмот и антикомунизмот. На почетокот на 20 век, положбата на Евреите во Кралството Италија е повољна, тие се интегрирани во општеството, вршат јавни функции од највисок ред (сенатори именувани од кралот, министри, градоначалници) и нивното учество во Првата светска војна со над 50 генерали Евреи е од големо значење.

Всушност и однесувањето на Мусолини кон Еврејското прашање до 1938 година е контрадикторно и може да се каже дека тоа прашање и не постои пред маршот на Рим. Во 1920 година Мусолини изјавува дека Италија не го познава антисемитизмот, но и дека ционистичкото движење започнало да ја тестира нејзината толерантност.² Дури и непосредно по маршот на Рим, Мусолини на 16 ноември 1922

¹ Norberto Bobbio, *The Ideology of Fascism in Fascism, Theory / Memory*, Sigmared, Skopje: 2013, p.127.

² Norberto Bobbio, *The Ideology of Fascism in Fascism, Theory / Memory*, Sigmared, Skopje: 2013, p.127.

година во Парламентот изјавува дека во Италија ќе бидат почитувани сите вери, но посебен акцент ќе биде ставен на католичката која е впрочем и доминантната религија во земјата.³

Според пописот направен во 1938 година, Евреите бројат 0,1% од вкупното италијанско население или околу 51.000. Секако меѓу нив, имало фашисти и антифашисти.⁴ 5000 Евреи го поддржуваат фашизмот во раните дваесетти години од минатиот век. Има и Евреи со високи функции во партијата, меѓу кои Гуидо Јунг [Guido Jung] како министер за финансии (1932-1935), кој е најситакнат Евреин во партијата.⁵ Сепак, овие податоци не тврдат дека фашизмот и јудаизмот одат заедно. Напротив, уште поголем е бројот на Евреите кои се спротивставувале на фашизмот. Тоа најмногу може да се увиди со *Манифестот на антифашистичките интелектуалци*, редактиран од страна на Бенедето Кроче [Benedetto Croce] во мај 1925 година на кој се потпишани 33 Евреи, кој е публикуван како реакција на *Манифестот на фашистичките интелектуалци* од мај 1925 година, на чело на главниот теоретичар на фашизмот Џовани Џентиле [Giovanni Gentile].⁶

На 11 февруари 1929 година Мусолини и Ватикан ги потпишуваат Латеранските договори⁷ со што се зацврстува врската помеѓу италијанската држава и Црквата. Следната година (1930) Мусолини за да им се додвори на Евреите, односно за да придобие политички поени, го одобрува Законот Фалко за еврејските заедници во Италија, според кој, малите заедници се апсорбираат во поголемите со цел да се зачува историското и уметничкото богатство на истите. Во март 1932 година Мусолини изјавува дека антисемитизмот не постои во Италија и дека италијанските Евреи храбро се бореле со Италијанците во сите војни.⁸ Кон крајот на дваесеттите и почетокот на триесеттите години од дваесеттиот век, Италија е една од ретките

земји во Европа во која не постојат антисемитски движења или партии, но тоа не трае многу долго.

Во меѓувреме во Германија во 1933 (30 јануари) година Хитлер се искачува на власт и почнува да спроведува отворени мерки против еврејското население, политика со која Мусолини не се согласува и дури пишува приватно писмо до фирерот во кое му вели дека антисемитизмот е непродуктивен за нацистичката револуција и дека може да му донесе само странски критики.⁹ Подоцна Мусолини дури ги отвора и италијанските граници за 9000 германски Евреи кои бегаат од Германија на Хитлер.¹⁰ Сепак, во периодот 1933-34 во Италија започнува да се нагвестува антисемитизам. Мусолини започнува да ги „елиминира“ Евреите од администрацијата, од високите позиции и од универзитетите.¹¹ Но дали е тоа поради доаѓањето на власт на Хитлер?

Првите знаци на антисемитизам се појавуваат во фашистичкиот весник *Пололо д'Италиа* [Polo d'Italia] но до освојувањето на Етиопија во 1936 година епизодите на антисемитизам се ограничени на печатените медиуми (особено во *Ил Тевере* [Il Tevere], *Марк' Аурелио* [Marc' Aurelio], *Messaggero* [Messaggero] и *Џорнале д'Италија* [Giornale d'Italia])¹² и тоа не претставува сè уште официјална политика на фашизмот и Мусолини. Полека но сигурно Мусолини се доближува кон Хитлер и на 24 октомври 1936 година и официјално се раѓа оската Рим-Берлин, а двајцата лидери влегуваат во сојуз во борбата против болшевизмот.

Несомнено е дека антисемитизмот кај Мусолини постоел и пред сојузот со нацистичка Германија. Не постојат докази дека Хитлер директно влијаел, Мусолини да ги воведо и спроведо расните закони во Италија. Поверојатно е дека самиот Мусолини ја донел таа одлука со цел да го зајакне сојузот. Поволна платформа за ширењето на расистичка политика во Италија било секако освојувањето на колониите во Етиопија и освојувањето на нова експанзионистичка надворешна политика.¹³

Клучната година за ширењето на антисемитизмот во Италија е 1938, односно годината во која владата на Мусолини и официјално ја усвојува антиеврејската политика. Започнува со два официјални документа.

⁹ R.J.B. Bosworth, *Mussolini*, Arnold, London: 2002, стр. 271.

¹⁰ John Pollard, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London: 1998, стр. 130.

¹¹ Giorgio Fabre, *L'informazione diplomatica n. 14 del febbraio 1938*, La Rassegna Mensile di Israel, Vol. 73, No.2, (Maggio-agosto 2007), pp. 80-81. Достапно за претплата на: www.jstor.org.

¹² *Ibidem*, p. 54.

¹³ John Pollard, *op.cit.* p. 98.

³ *Le leggi razziali in Italia*, documentary aired on the Italian national broadcaster Rai, available at www.rai.tv (25.01.2015).

⁴ Подетално за учеството на Евреите во активностите на италијанскиот фашизам пред 1938 види кај Michele Sarfatta, *Gli ebrei nell'Italia fascista. Vicende, identità, persecuzione*, Einaudi, Torino 2000; *La Shoah in Italia. La persecuzione degli ebrei sotto il fascismo*, Einaudi, Torino 2005. Делови од оваа книга се достапни на неговиот личен website: www.michelesarfatti.it

⁵ John Pollard, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London: 1998, стр. 129.

⁶ Делови од обата документа на италијански се достапни на: <http://www.maai.it/livello2/fascismo-manifesto.htm#manifestoantifascista> (25.01.2015).

⁷ Латеранските договори се серија на спогодби склучени меѓу Папската држава и Италија, со кои Ватикан е прифатен како суверена територија, а католичката религија како единствена државна религија во Италија.

⁸ Giovanni Cecini, *I soldati ebrei di Mussolini*, Mursia, Milano: 2008.

Првиот е *Дипломатскиот извештај бр. 14* [Informazione diplomatica n. 14]¹⁴ издаден на 16 февруари 1938 година во кој се вели дека фашистичката влада нема намера да превземе политички, економски или морални мерки против Евреите освен доколку се работи за непријателски елементи. Но крајното појаснување наговестува дека намерите на Мусолини се всушност други: „Фашистичката влада го задржува правото да ги следи активностите на Евреите кои се скоро пристигнати во нашата држава [...]“.¹⁵ Се смета дека претпазливоста на Мусолини во овој документ се должи на повеќе фактори: од една страна тој смета дека италијанската јавност не е подготвена за драстични мерки против Евреите, од друга страна е претпазлив бидејќи не знае каков би бил одзивот во странство и Ватикан за истите постапки.

Пораката на вториот документ од 14 јули 1938 година е веќе појасна, а тоа е *Манифестот на научниците-расисти* [Il manifesto degli scienziati razzisti],¹⁶ статија објавена во сите италијански весници и потпишана од група професори, во која се потврдува дека човечките раси постојат, концептот на раса е биолошки, италијанското население е по потекло од чиста раса, додека Евреите не припаѓаат на италијанската раса. Манифестот содржи десет кратки поглавја, од кои деветтото, насловено „Евреите не припаѓаат на ариевската раса“ директно се однесува на Евреите и во него се вели дека „Евреите се единственото население кое никогаш не се асимилирало во Италија, бидејќи тие имаат не-европски расни елементи кои се разликуваат од оние од кои потекнуваат Италијанците“.¹⁷

Речиси истовремено, на 5 август 1938 година излегува првиот број на списанието *Одбраната на расата* [La difesa della razza] и се печати редовно од август 1938 до јуни 1943 година. Во него се шират три основни елементи: (1) Биолошкиот расизам; (2) Национал-расизмот (концептот за потекло, културни и историски фактори за припаѓање на духот на антички Рим); (3) Духовниот расизам (внатрешна раса и раса на духот).¹⁸

¹⁴ За повеќе детали кај Giorgio Fabre, *op. cit.* pp. 45-101.

¹⁵ Giorgio Fabre, *op. cit.*, p. 46

¹⁶ The *Manifesto of Racist Scientists* целосно е анализиран кај Telesio Interlandi, "La Difesa Della Razza: Scienza*Documentazione Polemica*Questionario 01/01" (1938). *Digital Collection - Holocaust & Genocide Studies Center Publications*. Paper 23. стр. 1. Available at: http://scholarcommons.usf.edu/hgstud_pub/23 (25.01.2015)

¹⁷ Ibid.

¹⁸ За стручни анализи на "Defense of the Race" Journal види кај Telesio Interlandi, *op. cit.*

Од 1 септември 1938 година веќе почнуваат да се спроведуваат *Расните закони*,¹⁹ потпишани од кралот Виторио Емануеле III, кои започнуваат со забрана еврејските деца да одат на училиште, а еврејските учители и професори да предаваат. Покрај имплементирањето на рестрикциите и забраните Евреите да учествуваат во речиси сите сфери од животот, им се одземаат имотите²⁰ и се поставува правна дефиниција за Евреин според биолошки и генеолошки критериуми.

Реакции на расните закони нема или се минорни. Црквата не ги осудува законите, но по нивното издавање Папата Пío XI ги нарекува имитација на Хитлер и нацизмот, и во предвечерието на Втората светска војна Црквата започнува да се дистанцира од фашистичкиот режим на Мусолини.²¹

Евреите кои имаат можности, емигрираат во Америка или Палестина, некои успеваат да се „аријанизираат“ аплицирајќи со лажни документи и поткупувајќи ја корумпираната италијанска бирократија, иако не секогаш успешно.

Расната политика на фашизмот, во суштина требало да заврши со заминувањето на голем број Евреи од полуостровот, но на 10 јуни 1940 година, Италија влегува во војна и ситуацијата се менува. Со војната мерките против Евреите заоструваат, започнува интернирање на Евреите кои се сметаат опасни по режимот, како и на странските Евреи кои потекнуваат од земјите со антиеврејска политика. Во 1941 година, Мусолини одлучува дека странските Евреи треба да ја напуштат државата и дека италијанските Евреи треба да го сторат истото во следните 10 години; за реализирање на таа цел

¹⁹ Со италијанските расни закони на Евреите им било забрането: да служат во Армијата; да користат слуги слугинки од ариевска раса; да поседуваат големи компании, зградите и згради; да бидат вработени во банки, општини, транспортни и воени институции; членување во организации кои се под контрола на фашистичката партија; да склучуваат брак со Ариевци или со други раси, и т.н. Овие закони се однесувале на сите Евреи, освен: за фамилиите од кои во Првата светска војна имале паднати борци, во името на фашистичката кауза и во војните во Етиопија, Либија и Шпанија; Евреи воени инвалиди; Евреи кои станале членови на Фашистичката партија меѓу 1919 и 1922.

²⁰ За повеќе детали, види во *Acquisizione dei beni dei cittadini Ebrei in Italia*, особено *La normativa antiebraica del 1938-1943 sui beni e sul lavoro e la normativa antiebraica del 1943-1945 sulla spoliazione dei beni*, во Commissione per la ricostruzione delle vicende che hanno caratterizzato in Italia le attività di acquisizione dei beni dei cittadini ebrei da parte di organismi pubblici e privati, *Rapporto generale*, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per l'informazione e l'editoria, Roma 2001, pp. 61-87 and pp. 89-114. Documents available at: http://www.lager.it/acquisizione_beni_ebraici.html (24.03.2015).

²¹ John Pollard, *op. cit.* p.76.

фашистичката влада започнува да ги интернира странските Евреи во Италија за да се трансферираат во земји кои би ги примиле по војната.²²

Само во окупираните територии од Италија во текот на војната ситуацијата изгледла подобро: во Франција, Југославија и Грција, Италијанците честопати интервенираат во заштитата на Евреите и успеваат да спасат многумина од депортација.

Депортацијата на македонските Евреи и италијанските конзули

Територијата на Македонија за време на Втората светска војна е поделена на три окупациони зони: германска, бугарска и италијанска. Италијанската окупациона зона ги опфаќала териториите од Западна Македонија околу градовите Тетово, Гостивар, Кичево, Дебар, Струга и Костур. Документите сведочат дека италијанските власти во Македонија немале превземено строги антиеврејски мерки (носење Давидова ѕвезда, ограничено движење, ознаки на куќите и дуќаните) и токму поради тоа Евреите од германската и бугарската окупациона зона се обидуваа да пребегаат во италијанската. Некои Евреи дури биле вработувани од страна на италијанските власти, поради познавањето на јазици. Се разбира се ширеле расистички доктрини и имало апсења на Евреи и во италијанската окупациона зона, но тоа најчесто биле Евреи-комунисти.²³

На Балканот најпознати се имињата на италијанските конзули во Солун, Гуелфо Самбони [Guelfo Zamboni] и Емилио Нери [Emilio Neri] кои успеале да спасат стотици Евреи од депортација со издавање на потребни документи за добивање на италијанско државјанство; Самбони за неговото дело во 1992 година е прогласен за *Праведник меѓу народите*.²⁴

Можеби Италијанците во окупираните територии не ги спроведуваа расните закони со истата жестина како нивните сојузници од Бугарија и Германија, но тоа не било мотивирано само од хуманистички причини. Имено, Давиде Родоној тврди дека причината за ова нивно однесување лежи во локалниот контекст, односно дека Италија имала други приоритети кои не биле поврзани со депортацијата и погубувањето на еврејското население. Хаосот кој владеел во

окупираните територии во Југославија и Грција, а предизвикан од акциите на партизаните преставувал поголема преокупација за италијанските војници. Од друга страна, со водењето автономна политика на окупираните територии, Италија како да сакала да ја етаблира својата репутација честопати намалена бидејќи била доживувана како помалиот партнер во Оската.²⁵ Конечно, официјалните одлуки на италијанските дипломати била да се спасат италијанските Евреи кои живееле на окупираните територии, како што е случајот со италијанскиот амбасадор во Софија Масимо Маџистрати (Massimo Magistrati) кој всушност во февруари 1943 година се согласил за депортирањето на странските Евреи кои живееле во бугарската окупациона зона и дал дипломатска заштита на италијанските и албанските Евреи.²⁶

Сепак, без разлика на мотивите за нивното однесување, благодарение на помошта добиена во италијанската окупациона зона, неколку македонски Евреи успеале на легален или илегален начин да се спасат од прогонувањата и депортацијата. Меѓу нив се Пепо Коен и Барух Шибби, кои во 1943 година од Солун пребегале во италијанската окупациона зона, каде добиле пропусница да се движат низ територијата, да користат бесплатен воен транспорт и оттаму заминуваат за Атина.²⁷

Непосредно пред финалните подготовки за депортацијата на Евреите од Македонија и Тракија во февруари 1943 година, италијанските конзули во Солун и Скопје доделувале италијански пасоши на Евреи од италијанско потекло, омажени или женети за Грци.²⁸ Меѓу нив, пасоши биле доделени и на неколку Евреи кои не биле италијански државјани. До депортацијата се зголемуваат барањата за вклучување во списоците на странски државјани. Дел од Евреите од Скопје и Битола кои успеале да добијат италијански пасоши и благодарение на тоа не биле депортирани, останале во Скопје, а дел заминуваат во Тетово, Гостивар, Костур, Тирана или други градови од италијанската окупациона зона. Познати се случаите на семејствата на браќата Севи и Кајтас, скопскиот Евреин Нахмијас и Мари Модигано.²⁹

²⁵ Davide Rodogno, *op.cit.*, p.219.

²⁶ *Ibidem*, p.231.

²⁷ Александар Матковски, *op.cit.*, стр.190.

²⁸ Види ја телеграмата испратена од швајцарскиот вршител на должноста во Атина, Charles de Bavier во Lea Cohen, *You Believe: 8 Views on Holocaust in the Balkans*, Holocaust Fund of Macedonian Jews, Skopje, 2013, p.250 and Aleksandar Matkovski, *The history of Macedonian Jews*, Makedonska revija, Skopje: 1983, p.190.

²⁹ Александар Матковски, *op.cit.*, стр.190-191.

²² Davide Rodogno, *Italiani brava gente? Fascist Italy's Policy toward the Jews in the Balkans, April 1941 – July 1943*, *European History Quarterly*, 35(2), (April 2005), p. 215

²³ Александар Матковски, *Историја на македонските Евреи*, Македонска Ревиза, Скопје: 1983, стр.189-190.

²⁴ Ammentu, Bollettino Storico, Archivistico e Consolare del Mediterraneo (ABSAC), Centro Studi SEA, N. 1, January-December 2011, p. 121. Available at: www.centrostudisea.it/ammentu/ (27.03.2015).

Овие вести стигнуваат до Главната управа за безбедност на Рајхот во Берлин и од таму бил извршен притисок врз италијанските власти да ги предупредат своите конзули во Скопје и Солун да не ги издаваат и признаваат овие пасоши.³⁰ Имено германскиот конзул во Скопје, Артур Вите испраќа прво телеграма, а потоа и извештај до Министрството за надворешни работи на Германија на 18 март 1943 за да го извести Берлин за случувањата. Податоците на Пејо Драганов, командантот на Монополот за тутун или привремениот логор во Скопје, велат дека од Македонија се подготвени за депортирање (соодветно на 22, 25, 29 март и 1 април) 7.240 Евреи односно 10% помалку од предвидениот број според официјалните пописи, односно бугарски регистри. Причините за тоа се смета дека биле заради тоа што дел од нив успеале да побегнат пред интернирањето, друг дел се криеле и полицијата трагала по нив, а трети биле пуштени бидејќи биле лекари и аптекари. Исто така тој наведува дека добил информација од скопскиот полициски началник Богданов дека четири еврејски семејства или вкупно 10 лица биле пуштени од логорот по налог на владиниот ополномоштеник Раев, бидејќи имале италијанско државјанство: Матилда Соломон Матален, Наим Соломон Матален, Естер Соломон Матален, Алфред Лазар Модџано, Марија Лазар Модџано, Гакомо Лазар Модџано, Соломон Јосиф Јосиф, Алегра Соломон Јосиф, Алберт Леон Алтарас и флора Алберт Алтарас.³¹

Од Државниот монопол, импровизираниот логор во Скопје, се ослободени вкупно 33 семејства туѓи државјани. Следува листата на барањата на оние Евреи родени во Приштина (под италијанска окупација) за италијанско државјанство: Самуел Бохор Асаел +3 члена, Лијао С. Асаел +3 члена, Рахамин Бохор Асаел +4 члена, Аврам Мушон Калдерон +4 члена, Мордехај Аврам Калдерон +4 члена, Маир Јуда Коен +4 члена, Јосиф Исак Рубен +2 члена, Исак Јосиф Рубен +3 члена, Аврам Јосиф Рубен +2 члена, Мануел Исак Рубен +3 члена и Јосиф Исак Б. Рубен +5 члена.

Оваа група Евреи на 21 март 1943 година упатува барање до командантот на привремениот концентрационен логор во Скопје Драганов, да бидат вклучени во листата на странски односно италијански државјани поради фактот што сите се родени во Приштина и како доказ наведуваат дека сите нивни податоци и документи може да се најдат во италијанскиот конзулат.

³⁰ *Ibidem*, p. 190.

³¹ Информација бр. 25/43 од Arthur Witte, во прилог на телеграмата од 14 Март 1943 и Информација бр. 15/43 од 10 Март 1943 во Жамила Колономос и Вера Весковиќ-Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, Збирка на документи, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1986, стр. 822-826.

Во врска со интернацијата на Евреите во Монополот, Артур Вите во својот извештај додава дека службениците на италијанскиот конзулат и католичкиот бискуп Смиљан Чекада „заселе став кој треба да се осуди“ за разлика од македонскоо население кое ја поздравило акцијата. Имено, италијанските службеници од конзулатот во Скопје, како и италијанскиот шеф на железничката станица и неколку италијански војници се обидувале да влезат во Монополот за да разговараат со некои Евреи, но не биле пуштени од бугарската полиција. Бискупот Смиљан Чекада пак реагирал со писмо до полицискиот началник Богатинов бидејќи бил згрозен од акцијата против Евреите. Во неговото писмо бискупот барал да бидат пуштени 31 Евреин кои во периодот од 1941-43 се покрстиле, и барал дозвола истите да ги посетат, но никогаш не добил одговор на своето писмо.³²

Сепак, ова траело до 8 септември 1943 година кога Италија капитулирала и Германија ги завзела овие територии. Новите власти во Костур, Битола, Лерин, во есента 1943 и во пролетта 1944 година, успеале да депортираат помали групи на Евреи.³³

Но, уште пред депортацијата на македонските Евреи постојат докази за нивно заминување во Италија. На 30 март 1942 година Централниот конзисториум на Евреите од Софија бара податоци од Еврејската општина во Скопје за економската состојба на 10-12 еврејски семејства. Имено, мажите од овие семејства успеале да заминат за Италија, додека нивните жени и деца немале доволно материјални средства за да го сторат истото. Конзисториумот сакал да дознае колкава сума на пари им била потребна на овие семејства за да заминат.

Процедурата за добивање пасош и излезна виза за преселување во Италија секако не била едноставна. Делегат од Комесаријатот за еврејски прашања во Скопје ги собирал документите на барателите и целокупната документација ја испраќал до Комесаријатот за еврејски прашања при Министерството за внатрешни работи и народно здравје во Софија.³⁴

³² Информација бр. 25/43 од Arthur Witte... во Jamila Kolonomos and Vera Veskovici-Vangeli, *Jews in Macedonia*... Collection of documents II, pp. 822-826. Барањата во полза на христијанизираниите Евреи на католичкиот бискуп Чекадата се наведени и во информацијата на германскиот амбасадор во Софија од 5 април 1943, испратена до Централниот штаб за безбедн во Берлин, во Жамила Колономос и Вера Весковиќ-Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, стр. 865-868.

³³ Александар Матковски, *op. cit.*, стр. 192.

³⁴ Писмо од 30 Март 1942 од Централната конзисторија на Евреите во Бугарија во Еврејската заедница во Скопје, во Жамила Колономос и Вера Весковиќ-Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, стр. 414-415.

Според таа документација, барање за виза поднеле: Јаков Наим Бераха, Алберт и Вентура Наим Бераха, Саломон Моис Гатењо, Давид и Јаков Моис Гатењо, Соломон Исак Салтиел и Леон Исак Адихес.

Документи за издавање на уверение за издавање на пасош и излезна виза на Јаков Наим Бераха од Скопје биле поднесени на 4 февруари 1943 година преку делегатот Иван Захаријев,³⁵ кој еден месец подоцна, на 4 март 1943 година ја известил Скопската еврејска општина дека барањата на Јаков Наим Бераха, на Алберт и Вентура Наим Бераха биле одложени поради недоволна документација. Од потребните уверенија за напуштање на земјата тие го имале единствено тоа од Бугарската народна банка.³⁶

Во друг документ од 5 март 1943 делегатот Иван Захаријев известува дека на Саломон Моис Гатењо од Скопје му е издадено уверение за добивање на пасош и излезна виза за Италија со важење од 30 дена од денот на издавање. Истиот датум имале поднесено молби и Давид и Јаков Моис Гатењо, Соломон Исак Салтиел и Леон Исак Адихес, пишува делегатот Захаријев.³⁷

Барања за иселување и за излезни визи продолжиле и по депортацијата на Евреите од Македонија. Излезна виза на 30 март 1943 година според барањето од 9 март истата година, добиваат и Соломон Исак Адихес, Дијаманта Соломон Адихес и Исак Соломон Адихес.³⁸ Откако го добиваат известувањето истите, заедно со Жозеф Соломон Конфорти, следниот ден (1 април 1943) бараат да им се издадат уверенија за иселување што ќе им служат како доказ при преминот на Царинарницата во Скопје при иселувањето во Италија.³⁹

Уверенија за иселување добиваат на 23 јуни 1943 година (според молба од 22 јуни 1943) Страјо Рахамин Бехар, Клара Рахамин Бехар, Аврам Рахамин Бехар, Реџина Аврам Бехар и Руди Аврам Бехар.⁴⁰

Заклучок

Да се тврди дека Италијанците не учествувале во дискриминацијата и депортацијата на Евреите, пред и за време на Втората светска војна, е несомнено погрешно. Фактот дека овој труд се задржа на неколку примери на хумани Италијанци кои биле на позиција, со

посебен акцент на спасување на неколку македонските Евреи, не ја оправдува целосно нивната вина. Сепак овие и други поединечни примери на спасени Евреи дозволуваат делумно да ѝ се тргне црната дамка на Италија во однос на Холокаустот. Оттаму, можеби, употребувајќи ги зборовите на Итан Џ. Холандер, италијанскиот фашизам се наоѓа помеѓу кафената боја и нијансите на сиво.⁴¹

³⁵ *Ibidem*, p. 740.

³⁶ Жамила Колономос и Вера Весковик-Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, збирка II, стр. 782.

³⁷ *Ibidem*, pp. 785-786.

³⁸ *Ibid*, стр. 845-846.

³⁹ *Ibid*, стр. 854-855.

⁴⁰ *Ibid*, стр. 954-955.

⁴¹ Ethan J. Hollander, *Italian Fascism and the Jews: Brown? or Shades of Gray?*, Haaretz, 2003. Достапно на: <http://persweb.wabash.edu/facstaff/hollande/haaretz%20-%20ital%20fascism%20-%20English.PDF> (25.03.2015)

November 1922, Mussolini declared that all faiths in Italy will be respected, although special attention will be given to the Catholic religion since it was the dominant religion in the country.³

According to the 1938 Census, the Jewish population of Italy made up 0.1% of the total population or approximately 51,000 people. Naturally, it included both Fascists and anti-Fascists.⁴ 5,000 Jews supported Fascism in the early 1920s. There were also high-ranking Jews in the party, the most prominent being Finance Minister Guido Jung (1932-1935).⁵ These data, however, do not seek to attest that Fascism and Judaism were going hand in hand. On the contrary, the number of Jews opposing Fascism was even greater. A case in the point was the *Manifesto of Anti-Fascist Intellectuals*, edited by Benedetto Croce and signed by 33 Jews in May 1925 in response to the *Manifesto of Fascist Intellectuals* written by the leading theoretician of Fascism Giovanni Gentile in May 1925.⁶

Mussolini and the Vatican signed the Lateran Pact⁷ on 11 February 1929, reinforcing the ties between the Church and the Italian State. The following year (1930), hoping to flatter and perhaps make political gains with the Jews, Mussolini passed the Falco Laws on the Jewish Italian communities sanctioning the absorption of smaller communities into larger ones in view of preserving their historical and artistic heritage. In March 1932, Mussolini declared that anti-Semitism does not exist in Italy and that Italian Jews have bravely fought alongside Italians in all previous wars.⁸ By the late 1920s and early 1930s, Italy was one of the few European countries without anti-Semitic movements or parties, but it will not withhold for much longer.

Meanwhile in Germany (30 January 1933) Hitler ascended to power and started implementing open measures against the Jewish population, policies Mussolini objected to, even privately writing to the Fuhrer that anti-

3 *Le leggi razziali in Italia*, documentary aired on the Italian national broadcaster Rai, available at www.rai.tv (25.01.2015).

4 For further detail on the participation of Jews in Italian Fascism prior to 1938 see Italian historian Michele Sarfatta, *Gli ebrei nell'Italia fascista. Vicende, identità, persecuzione*, Einaudi, Torino 2000; *La Shoah in Italia. La persecuzione degli ebrei sotto il fascismo*, Einaudi, Torino 2005. Book excerpts also available at his personal website: www.michelesarfatti.it

5 John Pollard, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London: 1998, ctp. 129.

6 Parts of both documents available in Italian at: <http://www.maai.it/livello2/fascismo-manifesto.htm#manifestoantifascista> (25.01.2015).

7 The Lateran Pacts are a series of treaties made by the Papal State and Italy that recognized the Vatican as a sovereign territory and the Catholic religion as the sole state religion in Italy.

8 Giovanni Cecini, *I soldati ebrei di Mussolini*, Mursia, Milano: 2008.

Ass. Prof. Irena Avirovic, Ph-d
Faculty of Philosophy
Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

THE ITALIAN DIPLOMACY AND THE DEPORTATION OF JEWS FROM MACEDONIA ANTI-SEMITISM IN FASCIST ITALY

Abstract

This paper examines the tragedy of the Jewish population in Macedonia which, during World War Two, was under Bulgarian and Italian occupation. Italy and its leader Mussolini, although in alliance with Nazi Germany, did not persecute Jews so violently as the rest of Europe. More precisely, this paper focuses on the diplomatic correspondence regarding the requests of Macedonian Jews to obtain passports and exit visas for Italy during 1943.

Fascism is a genuine doctrine created by the Latin spirit which, stemming from a high equilibrium of extreme positions forced to clash, creates a supreme ideal of a nation or a race predestined to continue its historical role nearly two thousand years later¹ is the definition of fascism which most subtly sublimates its ideology in the name of which, and along with Nazism, more than six million European Jews were exterminated.

Until 1938, anti-Semitism was not included among official Fascist policies, which focused more on ideas of nationalism and anti-communism. Early in the 20th century, Jews experienced favorable conditions in the Kingdom of Italy. They were integrated in the society, occupied high-ranking official positions (King-appointed senators, ministers, mayors), while the participation of 50 Jewish generals in World War I was regarded with high esteem.

Mussolini's approach to the Jewish Question until 1938 was contradictory, even non-existent prior to the March on Rome. In 1920, Mussolini pronounced that Italy did not know anti-Semitism, adding however that the Zionist movement had started testing its tolerance.² In his address to the Parliament immediately after the March on Rome, on 16

1 Norberto Bobbio, *The Ideology of Fascism in Fascism, Theory / Memory*, Sigmapred, Skopje: 2013, p.127.

2 Norberto Bobbio, *The Ideology of Fascism in Fascism, Theory / Memory*, Sigmapred, Skopje: 2013, p.127.

Semitism is counterproductive to the Nazi revolution and might even incite foreign criticism.⁹ Mussolini will later open the Italian borders to 9,000 German Jews fleeing persecution from Hitler's Germany.¹⁰ Foreshadows of anti-Semitism nevertheless began to appear in Italy in 1933-34. Mussolini started "eliminating" Jews from the public administration, high-ranking positions and universities.¹¹ Was this reflection of Hitler's advent to power?

Initial signs of anti-Semitism emerged in the Fascist daily *Popolo D'Italia*, but up until the occupation of Ethiopia in 1936, anti-Semitism episodes were limited to printed media (especially in *Il Tevere*, *Marc'Aurelio*, *Il Messaggero* and *Giornale d'Italia*)¹² and were still not official policies of neither Fascism nor Mussolini. Il Duce's rapprochement to Hitler was gradual, officially inaugurated on 24 October 1936 with the establishment of the Rome-Berlin Axis and the two leader's alliance in the fight against Bolshevism.

Mussolini's anti-Semitism unarguably preceded his alliance with Nazi Germany. There is no evidence that Hitler directly influenced Mussolini in introducing and implementing Italy's racial laws. It seems more probable that Mussolini reached the decision himself in the hope of strengthening the alliance. The acquisition of colonies in Ethiopia and the adoption of the new, expansionist foreign policy provided fertile ground for expansion of racist policies in Italy.¹³

Key to the spread of anti-Semitism in Italy was Mussolini's Government decision to officially adopt anti-Jewish policies in 1938. It was propelled by two official documents.

The first, the *Diplomatic Briefing n. 14* [Informazione diplomatica n. 14]¹⁴ published on 16 February 1938 stipulated that the Fascist government had no intentions in undertaking political, economic or moral measures against Jews, except in cases of antagonistic elements. Its closing explanations, however, suggest that Mussolini's intentions were quite the contrary: "The Fascist Government withholds the right to track all Jewish activity perpetrated by individuals recently settled in our country [...]"¹⁵ It seems like Mussolini's caution incorporated in the document stemmed from a number of factors: on the one hand, he feared that the Italian public was

9 R.J.B. Bosworth, *Mussolini*, Arnold, London: 2002, ctp. 271.

10 John Pollard, *The Fascist Experience in Italy*, Routledge, London: 1998, ctp. 130.

11 Giorgio Fabre, *L'Informazione diplomatica n. 14 del febbraio 1938*, La Rassegna Mensile di Israel, Vol. 73, No. 2, (Maggio-agosto 2007), pp. 80-81. Available for subscription at: www.jstor.org/stable/2464942

12 *Ibidem*, p. 54.

13 John Pollard, *op.cit.* p. 98.

14 For more details see Giorgio Fabre, *op.cit.* pp. 45-101.

15 Giorgio Fabre, *op.cit.*, p. 46.

unprepared for drastic anti-Jewish measures, while on the other his caution was propelled by his uncertainty on how such measures would resonate with foreign countries and the Vatican in particular.

The second document, the *Manifesto of Racist Scientists*¹⁶, an article signed by a group of professors published in all Italian papers on 14 July 1938 sent a far clearer message. It claimed that human races do exist, the concept of race being biological, and that the Italian population descends from an Aryan race. Jews do not belong to the Italian race. Divided in ten short sections, the ninth chapter of the Manifesto titled "Jews don't belong to the Italian race" referred directly to the Jews and claimed that "The Jews constitute the only people that was never assimilated into Italy because it consists of non-European racial elements, absolutely different from the elements that produced the Italians."¹⁷

Almost concurrently, the first edition of the journal *Defense of the Race* [La difesa della razza] was published on 5 August 1938 and continued to be circulated regularly from August 1938 to June 1943. It advocated three fundamental elements: (1) Biological racism; (2) National racism (the concept of origin, cultural and historical factors of belonging to the Ancient Roman spirit); and (3) Spiritual racism (inner and spiritual race).¹⁸

September 1, 1938 marked the beginning in the implementation of the *Racial Laws*,¹⁹ signed by King Victor Emmanuel III, prohibiting school attendance to Jewish children and instruction to Jewish teachers and professors. Apart from implementing restrictions and prohibitions for Jewish participation in almost all forms and spheres of social interaction, properties were seized²⁰ and a new legal definition of Jewishness was coined following biological and genealogical criteria.

16 The *Manifesto of Racist Scientists* is integrally discussed in Telesio Interlandi, "La Difesa Della Razza: Scienza*Documentazione Polemica*Questionario 01/01" (1938). *Digital Collection - Holocaust & Genocide Studies Center Publications*. Paper 23. ctp. 1. Available at: http://scholarcommons.usf.edu/hgstud_pub/23 (25.01.2015)

17 *Ibid.*

18 For analysis and excerpts from "Defense of the Race" Journal see in Telesio Interlandi, *op.cit.*

19 Italy's Racial Laws of 1938 prohibited Jews to: serve in the Army; employ household assistants from the Arian race; own big companies, land and buildings; be employed in banks, municipal, transport and military institutions; membership in organizations controlled by the Fascist Party; marry into Arian or any other race, etc. The laws were directed at all Jews, except: families of Jewish soldiers fallen in World War I, in the name of the Fascist cause and the wars in Ethiopia, Libya and Spain; Jewish war invalids; Jews who have become members of the Fascist Party between 1919 and 1922.

20 For more detail, see in *Acquisizione dei beni dei cittadini Ebrei in Italia, occhio La normativa antiebraica del 1938-1943 sui beni e sul lavoro e la normativa antiebraica del*

Reactions to racial laws were minor, even non-existent. The Church failed to condemn the laws, although, once published, Pope Pius XI proclaimed they were an imitation of Hitler and Nazism, slowly beginning its disassociation from Mussolini's Fascist regime in the eve of World War II.²¹

Jews with financial means emigrated to the United States and Palestine, others succeeded in "Aryanising", applying with fake documents and bribing the corrupt Italian bureaucracy with various degree of success.

Racial policies were supposed to terminate with the exodus of all Jews from the peninsula, but Italy's decision to go to war on 10 June, 1940, changed the situation. War escalated anti-Jew measures and the Fascists started internment Jews considered dangerous to the regime and foreign Jews originating from countries with anti-Jewish policies. In 1941, Mussolini decided that foreign Jews must leave the country immediately, while Italian Jews were given a ten-year extension period. To this aim, the Fascist Government started internment foreign Jews residing in Italy, hoping to transfer them to accepting countries once the war was over.²²

Situation in the Italian occupied territories during the war was better: in France, Yugoslavia and Greece, Italians frequently intervened in defense of Jews, managing to save plentitude from deportation.

The deportation of the Macedonian Jews and Italian Consuls

Macedonian territory during World War II was divided in three occupation zones: German, Bulgarian and Italian. The Italian occupation zone extended over the territory of Western Macedonia and the cities of Tetovo, Gostivar, Kicevo, Debar, Struga and Kastoria (Kostur). Documents suggest that Italians in Macedonia were reluctant in imposing strict anti-Jewish measures (wearing the David Star, limited freedom of movement, house and shop insignia), attracting, as a result, Jewish refugees from the German and Bulgarian occupation zones. Some Jews were even employed by the Italian authorities who recognized their language knowledge and

skills. Racist doctrines were spread and Jews were arrested in the Italian occupation zone as well, but most of them were in fact communists.²³

The most renowned Italian Consuls in the Balkans were two men serving in Thessaloniki (Solun) - Gelfo Zamboni and Emilio Neri who successfully saved hundreds Jews from deportation by issuing the necessary documents required for acquiring Italian citizenship; in recognition of his noble actions, Zamboni was awarded the title Righteous among the Nations in 1992.²⁴

The reasons behind the Italians' decision not to implement racist laws with the same fervor shown by their Bulgarian and German allies in the occupied territories might not be purely humanistic. Namely, Davide Rodogno claims that the local context contributed greatly to their behavior, or rather that Italy had different priorities that could not be associated with deportation and the extermination of the Jewish population. Italian soldiers were preoccupied by the chaos caused by the Partisans in the occupied territories of Yugoslavia and Greece. On the other hand, running an autonomous policy in the occupied territories was Italy's way of reinforcing its reputation, oftentimes demeaned and perceived as the junior partner in the Axis.²⁵ Finally, the Italian diplomats' official decisions referred to the salvation of Italian Jews living in the occupied territories, a fact confirmed by the case of the Italian Ambassador to Sofia Massimo Magistrati who consented to the deportation of foreign Jews living in the Bulgarian occupied zone in February 1943, extending diplomatic protection only to Italian and Albanian Jews.²⁶

Regardless of their motives, a number of Macedonian Jews both legally and illegally succeeded in avoiding persecution and deportation owing to the assistance received in the Italian occupation zone. The list included Peppo Cohen and Baruch Shibi who fled Thessaloniki in 1943, reached the Italian occupation zone and arrived in Athens only because they had been given a free-movement permit and the possibility to use free military transport.²⁷

Italian Consuls in Thessaloniki and Skopje continued to issue Italian passports to Jews of Italian origin married to Greeks up until the final preparations for deportation of Jews from Macedonia and Thrace in

23 Aleksandar Matkovski, *The history of Macedonian Jews*, Makedonska revija, Skopje: 1983, pp.189-190.

24 Ammentu, Bollettino Storico, Archivistico e Consolare del Mediterraneo (ABSAC), Centro Studi SEA, N. 1, January-December 2011, p. 121. Available at: www.centrostudisea.it/ammntu/ (27.03.2015).

25 Davide Rodogno, *op.cit.*, p.219.

26 *Ibidem*, p.231.

27 Aleksandar Matkovski, *op.cit.*, p.190.

1943-1945 sulla spoliazione dei beni, 80 Commissione per la ricostruzione delle vicende che hanno caratterizzato in Italia le attività di acquisizione dei beni dei cittadini ebrei da parte di organismi pubblici e privati, *Rapporto generale*, Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per l'informazione e l'editoria, Roma 2001, pp. 61-87 and pp. 89-114. Documents available at: http://www.lager.it/acquisizione_beni_ebraici.html (24.03.2015).

21 John Pollard, *op.cit.* p.76.

22 Davide Rodogno, *Italiani brava gente? Fascist Italy's Policy toward the Jews in the Balkans, April 1941 - July 1943*, *European History Quarterly*, 35(2), (April 2005), p. 215

February 1943 were made.²⁸ A number of passports were even issued to Jews who were not Italian citizens. As deportation approached, claims for inclusion in the foreign citizens' lists increased exponentially. A number of Jews from Skopje and Bitola who succeeded in obtaining Italian passports and thus avoided deportation, stayed in Skopje. Others left to Tetovo, Gostivar, Kastoria, Tirana and other cities under Italian jurisdiction. Among them, were the families of the Sevi and Caitas brothers, the Skopje Jew Nahmias and Mari Modiano.²⁹

News of Italian leniency reached the Reich's General Security Headquarters in Berlin and Italian authorities were subsequently pressured into instructing their consuls in Skopje and Thessaloniki to refrain from issuing and recognizing these passports.³⁰ After initially sending a telegram, the German Consul in Skopje, Arthur Witte, filed a report to the Ministry of Foreign Affairs of Germany on 18 March 1943 notifying official Berlin of developments. The data filed by Pejo Draganov, chief of the tobacco Monopole that housed the temporary internment camp in Skopje, attest that a total of 7,240 Jews were ready for deportation from Macedonia (on 22, 25, 29 March and 1 April accordingly), 10% less than the number originally estimated on the basis of official censuses, i.e. Bulgarian registers. It was believed that part of them succeeded in escaping before internment, others were in hiding and pursued by the police, while a third group were released because of being doctors and pharmacists. In the report, Draganov also wrote that he was notified by Skopje Police Superintendent Bogdanov that Government Plenipotentiary Raev had ordered the release of four Jewish families or a total of 10 persons from the camp because of their Italian citizenship: Matilda Solomo Matalen, Naim Solomon Matalen, Esther Solomon Matalen, Alfred Lazar Modiano, Maria Lazar Modiano, Giacomo Lazar Modiano, Solomon Josif Josif, Allegra Solomon Josif, Albert Leon Altaras and Flora Albert Altaras.³¹

Thirty-three families of foreign citizens were released in total from the State Monopole, the impromptu camp in Skopje. The list of Pristina-born Jews, which at the time was under Italian occupation, filing requests for Italian citizenship included: Samuel Bohor Asael + 4 family members, Liao S. Asael +

3 members, Rahamin Bohor Asael + 4 members, Abraham Mushon Calderon + 4 members, Mordecai Abraham Calderon +4 members, Mair Yehudah Cohen +4 members, Joseph Isaac Ruben +2 members, Isaac Joseph Ruben +3 members, Abraham Joseph Ruben +2 members, Manuel Isaac Ruben +3 members and Joseph Isaac B. Ruben +5 members.

On 21 March 1943, the group petitioned Draganov, commanding officer of the temporary concentration camp in Skopje, requesting to be included in the list of foreign, i.e. Italian citizens, listing Prishtina as their place of birth and referring to the Italian consulate for all evidence confirming their data and documents.³²

Regarding the Jewish internment in the Monopole, Arthur Witte reported that, contrary to the local Macedonian population who welcomed the action, Italian consulate employees and the Catholic bishop Smilian Cekada –adopted a position that should be condemned". Namely, a group of employees at the Italian Consulate, the Italian chief of the Railway Station and a number of Italian soldiers attempted to enter the Monopole and speak with some of the Jews interned there only to be prevented from the Bulgarian police. Bishop Smilian Cekada even sent a protest letter to police superintendent Bogatinov exclaiming his revulsion to the anti-Jewish measures. The bishop asked for the immediate release of 31 Jews, christened between 1941 and 1943. The request for visitation rights was never granted.³³

The situation persisted until 8 September 1943 when Italy capitulated and Germany overtook these territories. Smaller groups of Jews from Kastoria (Kostur), Bitola and Florina (Lerin) were deported from these territories in fall 1943 and spring 1944.³⁴

There is, nevertheless, evidence of emigration of Macedonian Jews to Italy even before the deportation. On 30 March 1942, the Central Consistory of Jews in Sofia asked the Jewish Community in Skopje to send information about the economic condition of 10-12 Jewish families. Men in these families had succeeded in fleeing to Italy, leaving behind their women

32 *Ibidem*, pp.830-831.

33 Information n. 25/43 by Arthur Witte... in Jamila Kolonomos and Vera Veskovik-Vangeli, *Jews in Macedonia...* Collection of documents II, pp.822-826. The appeals made by the Catholic bishop Cekada on behalf of christened Jews were also reported by the German Ambassador to Sofia in his information dated 5 April 1943 sent to the General Security Headquarters in Berlin, in Jamila Kolonomos and Vera Veskovik-Vangeli, *Jews in Macedonia...* Collection of documents II, pp.865-868.

34 Aleksandar Matkovski, *op.cit.*, p.192.

28 See the telegram sent by Swiss Charge d'Affaires in Athens, Charles de Baviera in Lea Cohen, *You Believe: 8 Views on Holocaust in the Balkans*, Holocaust Fund of Macedonian Jews, Skopje, 2013, p.250 and Aleksandar Matkovski, *The history of Macedonian Jews*, Makedonska revija, Skopje: 1983, p.190.

29 Aleksandar Matkovski, *op.cit.*, pp.190-191.

30 *Ibidem*, p.190.

31 Information n. 25/43 by Arthur Witte, annex to the telegram dated 14 March 1943 and Information n. 15/43 dated 10 March 1943 in Jamila Kolonomos and Vera Veskovik-Vangeli, *Jews in Macedonia in World War II (1941-1945)*, Collection of documents, Macedonian Academy of Arts and Sciences, Skopje: 1986, pp.822-826.

On 23 June 1943, emigration certificates were also issued to Strayo Rahamin Behar, Clara Rahamin Behar, Abraham Rahamin Behar, Regina Abraham Behar and Rudi Abraham Behar.⁴¹

Conclusion

Claiming that Italians refused to participate in the discrimination and deportation of Jews prior to and during World War II would be definitely inaccurate. They cannot be fully exonerated from guilt even though this paper listed a number of cases where ranked Italians acted in a humane manner and saved a number of Macedonian Jews. These particular and other individual cases of Jews saved, however, allow for partial removal of the Italian blot during the Holocaust. And, perhaps, in the words of Ethan J. Hollander, Italian fascism might truly rest between brown and shades of grey.⁴²

and children who lacked the financial means to join them. The Consistory wanted to estimate the funds needed for reunite the families.³⁵

Passport and exit visa issuing procedures necessary for emigration to Italy were far from simple. A delegate from the Jewish Questions Commissariat in Skopje gathered the petitioners' documents and sent the complete file to the Jewish Questions Commissariat at the Ministry of Interior and Public Health in Sofia.

According to these documents, visa applications were submitted by: Jacob Naim Beraha, Albert and Ventura Naim Beraha, Salomon Moios Gategno, David and Jacob Moios Gategno, Solomon Isaac Saltiel and Leon Isaac Adizes.

Supporting documents needed in view of securing passports and exit visas for Jacob Naim Beraha from Skopje were submitted on 4 February 1943 by the delegate Ivan Zahariev.³⁶ A month later, on 4 March 1943, he informed the Jewish Community in Skopje that the applications submitted by Jacob Naim Beraha, and Albert and Ventura Naim Beraha were delayed due to incomplete documentation. Of all the supporting documents needed for leaving the country they presented only one issued by the Bulgarian National Bank.³⁷

In another document dated 5 March 1943, the delegate Ivan Zahariev reported that Salomon Moios Gategno from Skopje had been issued the certificate necessary for obtaining passport and exit visa to Italy with a 30-day expiration period. Applications on the same date were submitted by David and Jacob Moios Gategno, Solomon Isaac Saltiel and Leon Isaac Adizes, delegate Zahariev writes.³⁸

Applications continued past the deportation of Jews from Macedonia. Pursuant to an application made on 9 March 1943, Solomon Isaac Adizes, Diamanta Solomon Adizes and Isaac Solomon Adizes were issued exit visas on 30 March 1943.³⁹ Joined by Josef Solomon Conforti they presented the notifications received and requested emigration certificates to be presented to the Customs Office on their way to Italy.⁴⁰

35 Letter dated 30 March 1942 from the Central Consistory of Jews in Bulgaria to the Jewish Community in Skopje in Jamila Kolonomos and Vera Veskovic-Vangeli, *Jews in Macedonia in World War II (1941-1945)*, Collection of document 15, Macedonian Academy of Arts and Sciences, Skopje: 1986, pp.414-415.

36 *Ibidem*, p.740.

37 Jamila Kolonomos and Vera Veskovic-Vangeli, *Jews in Macedonia...* Collection of documents II, p. 782.

38 *Ibidem*, pp.785-786.

39 *Ibid*, стр. 845-846.

40 *Ibid*, стр. 854-855.

41 *Ibid*, стр. 954-955.

42 Ethan J. Hollander, *Italian Fascism and the Jews: Brown? or Shades of Gray?*, Haaretz, 2003. Available at: <http://persweb.wabash.edu/facstaff/hollande/hollande%20-%20Ita%20fascism%20-%20English.PDF> (25.03.2015)